

SZILI-SIMON KRISZTINA

A büntethetőségi korhatár csökkentésének dilemmája

Az elmúlt években többször hallhattuk, láthattuk a híradásokban, hogy gyermekek követtek el súlyos, erőszakos bűncselekményeket. Így például 2008 januárjában nagy port vert fel a tizenkét éves, román állampolgárságú *Gábor István Pardelian* esete, aki Budapesten, a Blaha Lujza téren megkéselt egy tizenöt éves fiút, annak mp3-lejátszójáért. Napokig csak erről a gyerekről szóltak a hírek, aki 2007 márciusában iratok nélkül, illegálisan került Magyarországra. Az itt töltött hónapok alatt folyamatosan szökésben volt a Fővárosi Gyermekvédelmi Központ és Területi Gyermekvédelmi Szakszolgálat Befogadó Otthonából, és bűncselekmények elkövetéséből tartotta el magát. A lopások és rablások egy részét egyedül követte el, míg más esetekben hasonló korú társai voltak. A hatályos jogszabályok értelmében felelősségre vonása nem történhetett meg, tekintettel arra, hogy nem éri el a büntető törvénykönyvben meghatározott büntethetőség alsó korhatárát, amely akkor tizennégy év volt. Az eset után napokon belül megoldódott a visszakerülése Romániába, a magyar és román hatóságok – ekkor már hatékony – együttműködése következtében. A kérdés azonban évekig itt maradt: szükséges-e a büntethetőségi korhatárt tizennégy év alá csökkenteni? Abban szinte minden érintett egyetértett, hogy az akkori szabályozás nem tudta hatékonyan kezelni a gyermekkorú bűnelkövetőket, ezért fontos volt mind rájuk, mind pedig a már felelősségre vonható fiatakorúak esetében az igazságszolgáltatási rendszer újragondolása.

Ez az újragondolás meg is történt, amelynek következtében a büntető törvénykönyvről szóló 2012. C. törvényben a büntethetőségi korhatárt – bizonyos bűncselekmények esetében – betöltött tizenkettedik életévre csökkentették.

A múltba tekintve igazolni láthatjuk az új büntető törvénykönyv azon rendelkezését, amely szerint: „*Fiatakorú az, aki a bűncselekmény elkövetésekor tizenkettedik életévét betöltötte, de a tizennyolcadikat nem*” [105. § (1) bek.].

1878. május 27-én jött létre a *Csemegi Károly* alkotta első magyar büntető törvénykönyv, az úgynevezett Csemegi-kódex. A törvény 1880-ban lépett érvénybe, és az 1960-as évek elejéig volt hatályban.

„*Csemegi Károly, a 19. századi magyar büntetőjogász, az első magyar büntető törvénykönyvben tizenkét évnél húzta meg a büntethetőség határát.*

Erre épült a magyar jogrendben az 1908-as novella, amely létrehozta fiatalok igazságszolgáltatásának önálló rendszerét, de a korhatáron nem változtatott. Elődeink már száz évvel ezelőtt korszerű rendszert hoztak létre: ekkor állították fel a fiatalkorúak bíróságát, ügyészségét, illetve ekkor nyitlak meg az új típusú »javítóintézetek« Aszódon és Rákospalotán. Ezek az intézmények azt az elvet képviselték, hogy a gyerek felelősségét a tettéért meg kell állapítani, akár tizenkét éves korban is. A felelősségre vonás egyúttal jó alkalom, hogy az elkövető szembesüljön tetteinek súlyos erkölcsi következményeivel. Ezt követően azonban arra helyezték a hangsúlyt, hogy a büntetéssel integrációs esélyt adjanak az elítélt fiatalkorúnak, azaz a korabeli pedagógiai tudományokkal munkára szoktassák, kialakítsák benne a rendszeres életvitel szokásait, és jó erkölcsű munkásembert neveljenek belőle. Az 1908-as reform szellemisége ma is vállalható, szaktudásra, komoly szellemi tőkére épült, ma is büszkék lehetünk rá. Ezzel Magyarország akkor európai színvonalat ért el, és volt elegendő pénz is a megfelelő intézményrendszer létrehozásához. Ez a rendszert a második világháborúig fennmaradt, de utána lassan felőrlődött. A szocializmusban arra törekedtek, hogy a veszélyeztető családból kiemeljék a gyereket, és nagy állami nevelőintézetekben helyezték el. Ma már tudjuk, hogy ez az út járhatatlan.”¹

Ahogy Gönczöl Katalin szavaiból is kitűnik, a Csemegi-kódex fiatalkorúakra vonatkozó rendelkezéseit módosító, illetve kibővítő 1908-as I. novella, azaz az 1908. évi XXXVI. törvénycikk európai színvonalú volt. A büntetési korhatár a kódex alapján tizenkét év maradt, ez alatt a gyermek nem volt büntethető, azonban a tizenkét és tizennyolc év közötti fiatalkorúak is csak akkor, ha a büntethetőséghez szükséges értelmi és erkölcsi fejlettségük megvolt. Ez esetekben dorgálás; próbára bocsátás; javító nevelés; fogház- vagy államfogház-büntetés intézkedéseket lehetett alkalmazni velük szemben. Az intézkedésnél a törvény értelmében „figyelembe veendő: a fiatalkorú egyénisége, értelmi és erkölcsi fejlettségének foka, életviszonyai és az eset összes többi körülményei [...] intézkedések közül a törvényben meghatározott korlátok közt azt alkalmazza, a melyik a fiatalkorú terhelt jövőbeli magaviselete és erkölcsi fejlődése szempontjából kívánatosnak mutatkozik”.²

Az 1961. évi V. törvény 20. §-a a büntethetőség korhatárát tizennégy évre emelte. Ezt az 1978. évi IV. törvény hosszú évtizedeken át megtartotta.

¹ Pelle János: Gönczöl Katalin a gyerek- és fiatalkori bűnözés megfékezéséről. HVG.hu, 2008. január 18. http://hvg.hu/velemeney/20080118_gonczol_obmb_fiatalkoruk.aspx

² A büntetőtörvénykönyvek és a bünvádi perrendtartás kiegészítéséről és módosításáról szóló 1908. évi XXXVI. törvénycikk 18. §.

A 2012. évi C. törvény „bizonyos bűncselekmények (szándékos emberölés, erős felindulásban elkövetett emberölés, életveszélyt vagy halált okozó testi sértés, rablás, kifosztás) elkövetése esetén leszállítja a büntethetőségi korhatárt tizenkét évre, tizennegyedik életévét be nem töltött elkövetővel szemben legsúlyosabb szankcióként javítóintézeti nevelést rendelhet el a bíróság, melynek időtartama egy évtől négy évig terjedhet. A büntethetőség tizennegyedik életévét be nem töltött elkövető esetén a belátási képesség vizsgálatához kötött. [...] Az életkornak meghatározó jelentősége van a büntetőjogi felelősségre vonás szempontjából. A bűnösség több elemből tevődik össze, egyik – a szándékosság és a gondatlanság esetében egyaránt szükséges – eleme, hogy az elkövető az elkövetés idején a törvényben meghatározott életkort betöltse. A büntetőjogi felelősséget kizárja a gyermekkor. A törvény a büntethetőség alsó életkori határát főszabály szerint az elkövető tizennegyedik életévében határozza meg. A tizennégy éves korhatár megállapításának az indoka az, hogy a gyermekek nagyobb része ebben a korban fejezi be általános iskolai tanulmányait, és ér el olyan testi és szellemi fejlettségi szintet, amelyre tekintettel büntetőjogi felelősségre vonható. Napjainkban azonban a gyermekek biológiai fejlődése felgyorsult, a gyermekek korábban »érnek«, az információs forradalom következtében a kiskorúakat már tizennegyedik életévüket megelőző életszakaszukban eléri a társadalom olyan különféle hatásai, amelyekről a korábbi időkben még védve voltak. A tizenkettő-tizennégy év közötti gyerekek körében is egyre nagyobb mértékben elterjedt az erőszakos érdekérvényesítés, ezért szükséges a büntethetőségi korhatár módosítása, a kirívóan agresszív, élet ellen irányuló bűncselekményt megvalósító gyermekkorúak büntetőjogi felelősségre vonása és egyes súlyos bűncselekményeknél a büntethetőség korhatárának leszállítása tizenkét évre. Az ilyen bűncselekményt megvalósító gyermekkorú magatartásából ugyanis arra lehet következtetni, hogy megfelelő segítség hiányában nem lesz képes a későbbiekben a társadalomba való beilleszkedésre és a törvénytisztelő életmódra, ezért a speciális prevencióhoz mindenképpen szükséges a büntetőjog eszközeinek igénybevétele. Minderre figyelemmel, a törvény az emberölés alap- és minősített esetei, az erős felindulásban elkövetett emberölés, az életveszélyt okozó testi sértés és a halált okozó testi sértés, a rablás és a kifosztás elkövetőjének büntetőjogi felelősségre vonását lehetővé teszi abban az esetben is, ha a cselekmény elkövetésekor tizenkettődik életévét már betöltötte, és az elkövetéskor rendelkezett a cselekménye következményeinek felismeréséhez szükséges belátással.”³

³ A 2012. C. törvény miniszteri indokolása.

„Adatokkal azonban nem indokolható a módosítás, a gyermekkorú elkövetők száma ugyanis évek óta csökken. Míg 2005-ben 3182, 14 év alatti elkövetőt regisztráltak a hatóságok, 2007-ben 2861-et, 2013-ban pedig 1779-et. Jellemző, hogy a jogvédők által sokat bírált szigorítás elfogadásának évében 2604 volt a még nem büntethető gyermekkorú elkövetők száma, a legkevesebb az utóbbi tíz évben – áll a legfőbb ügyész beszámolójában. Az ügyek többsége vagyon elleni vagy garázdaság, a személy elleni erőszakos cselekmények aránya 10 százalék körül van, míg emberölést évente átlagosan »1,2-t« követnek el 14 évesnél fiatalabbak.”⁴

Fontos azonban megjegyezni, hogy noha társadalmunkban a gyermekek biológiai érése felgyorsult, a társadalmi érés kitolódott, és a biológiai érettségből nem következik a szellemi, erkölcsi fejlettség korábbi bekövetkezése. Ezért is fontos a törvényben meghatározott belátási képesség („Az a képesség, amellyel az ép ember magatartása jogkövetkezményeit előre látja és felméri, s ennek megfelelően képes cselekedeteit mérlegelni és irányítani.”⁵) vizsgálata. A jelenleg érvényben lévő szabályozás szerint a fiatalokúakra vonatkozó büntetőjogi szabályok eltérnek a felnőtt bűnelkövetőkéitől. Ez életkori sajátosságokkal magyarázható: nincs sok élettapasztalata; érzelmi, erkölcsi és értelmi fejlettsége más, mint a felnőtteké; ebben a korban történik a társadalmi követelményekhez való alkalmazkodás; továbbá ekkor zajlik a társadalomba való beilleszkedés. Mindezekre tekintettel beláthatjuk: nem várható el a fiatalokútól, hogy minden szituációban felismerje a társadalomra veszélyesség következményeit. Büntető törvénykönyvünk szakaszai kimondják, hogy a fiatalokúval szemben alkalmazott intézkedés vagy büntetés célja, hogy a fiatal helyes irányba fejlődjék, a társadalom hasznos tagjává válják. Elsősorban intézkedést kell alkalmazni, és ha az nem célravezető, abban az esetben lehet büntetést kiszabni, és ekkor is csak a legvégső esetben alkalmazható a szabadságelvonás.

A *Gyermekközpontú Igazságszolgáltatás itthon és Európában* címmel rendezett nemzetközi konferencián *Frech Ágnes* előadásából kiderül, hogy „sok esetben hiányzik a bírói gondolkodásmódból a helyreállító igazságszolgáltatás, a mediáció szerepe, de még nagyobb a felelőssége az ügyészségnek abban, hogy fiatalokúak esetében alig találunk példát erre a diverziós lehetőségre. [...] a bírói tapasztalat azt mondatja velem, hogy sokkal jobban érvényre kellene juttatni fiatalokú elkövetők esetében azt a törvényi rendelkezést

4 Pálmai Erika: A gyerekek büntethetőségének határai. HVG, 2014/47., 17–19. o. <http://ujbtk.hu/gyerekek-buntethetosegenek-hatarai/>

5 <https://jogskodo.wordpress.com/kifejezesek/>

zést, mely szerint szabadságelvonással járó intézkedést vagy büntetést csak legvégső esetben lehet kiszabni. Az új Büntető Törvénykönyv szélesíti ugyan a szankciórendszert, de még mindig korlátozott a fiatalkorúakra kiszabható alternatív büntetések köre.”⁶

Ez után a bekezdés után fontosnak tartom megjegyezni, hogy 2011. szeptember 1-jétől megszűnt a fiatalkorúak bírósága, ma már első fokon bármelyik bíróság bármelyik bírója eljárhat fiatalkorú által elkövetett büntetőügy tárgyalásánál, ami újabb dilemmákat vet fel, de e téma megvitatása nem tárgya jelen dolgozatnak.

Gyurkó Szilvia gyermekvédelmi szakember szerint: „támogatásra és nem büntetésre van szükségük a gyerekkorú elkövetőknek, akik jellemzően korábban maguk is elszenvedői voltak valamilyen erőszakos bűncselekménynek. A közvélekedéssel szemben ugyanis a gyermek elkövetők és a gyermek áldozatok köre nem válik szét élesen, sokszor esetleges, hogy egy-egy gyerek áldozatként vagy éppen elkövetőként kerül a hatóságok látókörébe.”⁷

Sipos László véleménye áll a legközelebb az én álláspontomhoz is a kérdésben: „A gyermekek sajátos pszichológiai és pedagógiai jellemzői miatt nem a büntetőeljárás zárt rendszerét látom alkalmasnak arra, hogy egy »bajba sodródott« fiatalt jó útra térítsen. A gyermekvédelmi jelzőrendszer erősítése, az oktatási és szociális intézmények együttműködése, a szakemberek továbbképzése, a pártfogói felügyelet kiterjesztése és továbbfejlesztése, a gondozásba vétel szabályainak egyszerűsítése lehet az az ösvény, amelyen előrelépést érhetnénk el.”⁸

Amint az előbbiekből is kiderül, a jogalkotó, a jogalkalmazó és a gyermekvédelemben dolgozó szakemberek véleménye, valamint a gyakorlat nem feltétlenül koherens.

A büntetőjog nem lehet elsődleges válasz a gyermekbűnözésre, azonban a prevenció, a szociálpolitikai rendszer erősítése, a jelzőrendszer hatékony működtetése már inkább.

Felvetésem szempontjából elengedhetetlen megvizsgálni a témához kapcsolódó statisztikai adatokat!

A fiatalkorú bűnelkövetők és elítéltek számának alakulása a törvény elfogadásának évétől a következőképpen alakult (táblázat).⁹

⁶ http://birosag.hu/sites/default/files/ombudsmanni_eloadas.pdf

⁷ Pálmai Erika: i. m.

⁸ Sipos László: A gyermek és a bűn. Debreceni Egyetemi Kiadó, 2012, 125. o.

⁹ https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_hosszu/h_zjj001.html

Bűnelkövető és jogerősen elítélt fiatalok száma

év	Bűnelkövető	Jogerősen elítélt
	fiatalok száma	
2012	10 054	5096
2013	10 202	5181
2014	8 732	5451
2015 ¹⁰	7 872	5275

Nagyon szembetűnő, hogy noha 2014-ben kevesebb fiatal ellen folytatott büntetőeljárást, a jogerősen elítéltek száma nőtt. Valószínűleg a korábbi évben induló büntetőügyek jogerős lezárására csak a következő évben került sor, emiatt a statisztikai adat kicsit torzulhat.

Nagyon fontosnak tartom, hogy dolgozatomban külön is foglalkozzam a tizennégy évesnél fiatalabbak statisztikai adataival, azaz hogy pontosan hány tizenkét és tizennégy év közötti gyermek ellen indult büntetőeljárás. Ezeket az adatokat a legfőbb ügyész országgyűlési beszámolóiban találtam meg, e szerint 2013 második fél évében tizennyolc ügyben tizenkilenc tizenkét és tizennégy év közötti gyermek ellen indult büntetőeljárás, egy esetben életveszélyt okozó testi sértés, a többiben rablás büntett miatt. A beszámoló idején a nyomozások még folyamatban voltak.

2014-ben harmincöt eljárásban negyvenkét tizenkét és tizennégy év közötti gyermek ellen indult büntetőeljárás, egy kifosztás büntett leszámítva, rablás büntett miatt. 2014-ben hét gyerek ellen megszüntették a nyomozást, tizenhatal szemben vádat emeltek, egyet bíróság elé állítottak. A többi nyomozás az ügyészi beszámoló idején még folyamatban volt.

2015-ben negyvenegy ügyben negyvenkilenc tizennégy évesnél fiatalabb gyerek ellen indult büntetőeljárás, döntően rablás büntett alap- és minősített esete miatt. A beszámoló szerint tizenhárom ügyben tizenhárom terhelttel szemben emeltek vádat, amiből a bíróság a tárgyévben két ügyet fejezett be jogerősen, javítóintézeti nevelés kiszabásával.

A bíróság honlapján a jogerősen elítélt fiatalok kor és bűncselekmény szerinti országos adatbázisából kiderül, hogy 2013-ban egyetlen tizennégy év alatti sem ítélték el jogerősen, míg 2014-ben rablás büntett miatt egy tizenkét és három tizenhárom éves fiút ítélték el jogerősen. 2015 első fél évében pedig a jogerősen elítélt fiatalok között egy tizenkét és öt tizenhárom éves fiút ítélték el rablás büntett miatt.¹¹ Sajnálatos módon az adatbázis nem

¹⁰ http://ugyeszseg.hu/pdf/ogy_besz/ogy_beszamolo_2015.pdf

¹¹ <https://birosag.hu/kozerdeku-informaciok/statisztikai-adatok/statisztika-fk-ff>

frissült, így csak a legfőbb ügyészi beszámolóban tudtam utánanézni a 2015-ös adatoknak.

A statisztikai adatokat elemezve kiderül, hogy a legtöbb tizenkét és tizennégy év közötti gyermekkel szemben indított büntetőeljárás nem jutott el bírói szakaszba, valamint a legtöbb vádemelésre küldött tizenégy év alatti ügyében a bíróság nem hozott elmarasztaló jogerős ítéletet.

Ha a gyermek- és ifjúságvédelem kapcsán bűnmegelőzésről beszélünk, akkor legkézenfekvőbb a nemzeti bűnmegelőzési stratégiát segítségül hívni, amely a 2013 és 2023 közötti időre fogalmazza meg a társadalom egyes szerveinek, szervezeteinek, intézményeinek feladatait.

A stratégia épít a szakmai véleményekre, hiszen a családban, a nevelési-oktatási helyszíneken, valamint a szabadidő eltöltésének színterein határoz meg beavatkozási pontokat. A stratégia fontos eleme, hogy nemcsak az áldozattá válás megelőzésére fókuszál, hanem az elkövetővé válásra is. A stratégia épít a már meglévő programokra, így például a DADA és az Ellenszer programokra, továbbá előírja a család védelmi funkciójának növelését, a pedagógusok, gyermekvédelmi felelősök bűnmegelőzési képzését, iskolai mediátor képzését stb.

A gyermekvédelmi jelzőrendszer szereplői, a különböző civil szervezetek komplex és hatékony együttműködése nélkülözhetetlen a stratégia sikerességéhez. Nem elhanyagolható az előírt feladatokhoz szükséges anyagi forrás megteremtése, és a véleményem szerint legnagyobb buktatót jelentő személyügyi kérdés.

Nemcsak munkámban, hanem hétköznapi életemben is számtalan esetben találkozom azzal, hogy nem adottak a személyi feltételek, ha a gyermekvédelemről beszélünk. Kevés a védőnő, a pedagógus, a családsegítő, a pártfogó stb. Nem tud hatékonyan működni egy rendszer, ha nincs elég szakember, de sok a rászoruló.

A stratégiában leírt irányokat jónak tartom, megvalósításukkal kapcsolatban már vannak kétségeim.

Összegzés

Noha csak három év telt el a stratégia bevezetése és a büntethetőségi korhatár csökkentése óta, nem gondolom, hogy szerencsés volt megnyitni a büntető igazságszolgáltatás kapuit a tizenkét-tizenhárom évesek előtt. Főleg, ha arra

gondolunk, hogy a bűnmegelőzési stratégia irányelvei, feladatai is több évre szólnak, így a pozitív hatások sem egyik napról a másikra következnek be.

Az eddigi statisztikák nem igazolják, hogy tömegesen kerüljenek a büntetőeljárásba erőszakos, durva gyerekek. Kutatásom során a különböző szakmai elemzések sem ezt prognosztizálták, ahogy a személyes tapasztalatom sem. Nem lepett meg, hogy a „kiemelt” bűncselekményeknél összességében elenyésző a tizennégy év alattiak száma.

Ennél a korosztálynál sokkal inkább a vagyoni elleni bűncselekmények fordulnak elő, erre helyesen nem is a büntető igazságszolgáltatás kínál eszközt, hanem a nemzeti bűnmegelőzési stratégia.

Végezetül álljon itt egy idézet *Tóth Mihály* büntetőjogásztól, ez tökéletesen kifejezi a büntethetőségi korhatárral kapcsolatos dilemmát: „*Minden korhatár lehet bizonyos esetben igazságtalan: a testi és szellemi fejlődés különbözősége folytán létezhetnek 13 éves »felnőttek« és 19-20 éves »gyerekek«.* Azok, akik korhatárokat szállítanak le vagy emelnek fel – kiváltképpen, ha ez a csúsztatgatás a kiforratlan személyiségfejlődés során 1-2 évet érint –, nem megoldják a problémát, csak megkerülik, önmagában ezzel csak látszatmegoldást kínálva.”¹²

¹² Tóth Mihály: Egy büntetőjogász gondolatai a „vox populi” oldalvizén. *Élet és Irodalom*, 2012. augusztus 29.